

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 52 Volume: 10 Issue: 52
Ekim 2017 October 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1891>

MECÂZ (İSTİ'ÂRE-MECÂZ-I MÜRSEL) KONUSUNUN BELAGAT KİTAPLARINDA ELE ALINIŞINA DÖNÜK BAZI TESPİT VE ÖNERİLER SOME DETERMINATION AND RECOMMENDATIONS RELATED TO USAGE OF METAPHOR (FIGURE OF SPEECH-METONYMY) IN RHETORICAL BOOKS

Hilal YAĞMUR*

Öz

Belâgat konulu eserler, tarih boyunca farklı başlıklarla tasnif edilmişlerdir. Tanzimat ile birlikte belâgatın konuları; daha çok me'ânî, beyân ve bedî' ana başlıkları altında toplanırken, üzerinde durulacak olan beyân konusunun genellikle teşbih, mecaz ve kinaye olmak üzere üç alt başlığa ayrıldığı görülmektedir. Yine mecaz konusu da kendi içerisinde farklı başlıklarla ele alınmıştır. Bu çalışmada, mecaz konusunda karışıklığa yol açmış olan tasnifler üzerinde durmaya çalışılmış, bunun için mantık ilminin delalet türlerinden yararlanılmıştır. Daha sonra hakikat konusunun karşısına, mecaz konusu yerleştirilerek belâgat kitaplarındaki tasnifleri verilmiştir. Mecaz konusuna hangi alt başlıklar eklenmeli ve bu alt başlıkların kendi içindeki tasnifleri nasıl yapılmalı, şeklindeki sorulara bir cevap bulmaya ve teşbihin mecazın alt başlığı olamamasının nedeni açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından mecâz-ı mürsel, ilgilerine göre tekrar gözden geçirilerek 11 alt başlığa ayrılmıştır. İstiare konusunda ise belâgatçilerin genel olarak ortak bir kaniya sahip oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beyân, Hakikat, Mecâz, Mecâz-ı Mürsel, İsti'âre.

Abstract

Rhetoric themed books have been classified under different titles throughout the history. With the Tanzimat Reform Era, subjects of rhetoric were collected under three titles which are me'ani, beyân and bedî'. It is seen that beyân on which the study focus is divided into three sub-titles which are simile, metaphor and allusion. Subject of metaphor is also divided into different titles in itself. In this study, classifications which led to confusion about metaphors were tried to be focused on and signification types of logic were used for this reason. After that, metaphors were compared to subjects of truth and their classifications in rhetorical books were given. Questions such as what sub-headings should be added to the subject of metaphor and how these sub-headings should be classified were tried to be answered and the reasons why simile cannot be a sub-heading of metaphor were tried to be explained. Then, metonymy (majaz-ı mürsel) was divided into 11 sub-headings by reviewing them according to their relevancies. It was also determined that people who are interested in rhetoric have a general common view related to figure of speech.

Keywords: Beyân, Truth, Metaphor, Metonymy (majaz-ı mürsel), Figure of Speech.

Giriş

İncelenen belâgat kitaplarında, hakikat konusunun ya mecazla birlikte ele alındığı yahut onun öncesine eklendiği tespit edilmiştir. Zira, mecazın anlaşılabilmesi için zıddı olan hakikat konusunun tam olarak anlaşılması şarttır. Arapça bir kelime olup "h, k, k" üçlü kökünden türetilmiş olan hakikatin sözlüklerde geçen kelime anlamı; "bir şeyin aslı ve esası, mahiyeti; gerçek, doğru; gerçekten doğrusu; sadakat, doğruluk, bağlılık, kadirbilirlik; mecaz karşılığı, esas olarak kullanılan [kelime]; bir kelime neyi anlatmak için konulmuşsa, bu kelimenin o mânâda kullanılması" (Devellioğlu, 2007: 313); "Bir şeyin doğrusu, asl, mahiyet; mecaz ve teşbihin gayri, ma'nâ-yı asli, kâinât ve tabiât ve uluhiyyet hakkında kâffe-i teşbihatdan ârî ve zahir olan doğruluk; sahih, doğrusu" (Sami, 1317: 554); "hakikat, gerçek; doğru/gerçek anlam" (Mutçalı, 1995: 183); "Gerçek, gerçeklik; akli doktrin, doğruluk, gerçek durum" (Steingass, 1998: 426) şekillerindedir. Mantık ilmi dahilinde, hakikatin ne olduğu konusuna bakıldığında; Necati Öner, "Klasik Mantık" adlı eserinin son bölümünde burhan dediği hakikati, "öncülleri yakıniyattan yapılan bir kıyastır. Gayesi kesin bilgi elde etmektir" (Öner, 1991: 187) şeklinde tanımlar. Burada hakikatin belâgat kitaplarındaki terim anlamlarına geçmezden evvel, sözün hangi durumda hakikate denk geldiğinin bilinmesi için öncelikle sözün delalet yollarına bakılması gerekmektedir. Delalet yollarıyla şu üç şekilde karşılaşılmaktadır:¹

1. Mutabakat: Bir lafzın delaleti mutabakat ise buna hakiki anlam adını verir. Kelime anlamı olarak mutabakat, "uzlaşma" (TDK, 2011: 1714) yani karşılıklı anlaşma demektir. Burada kullanılan kelimeler, sözlük anlamlarına yahut belâgatçilerin dediği gibi vaz' edildiği anlama denk gelmektedir, denilebilir.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ Lafzdan manaya bu üç delalet yolundan biriyle gidilir. Başka bir delalet şekliyle oluşturulmaya çalışılırsa galat olur. Delalet konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Fetullah Yılmaz (2016). "Mutabakat, Tazammun ve İltizam Delâletlerinin Kökeni ve Fıkıh Usûlüne Giriş", *Usûl: İslam Araştırmaları*, S. 26, ss. 101-136.

2. Tazammun: “*Havi ve şamil olma*” (Sami, 2010: 412) yani içermek anlamında olan tazammun, mecâzî anlamı oluşturan delalet şeklidir. Burada gerçek anlamın üzeri örtülüdür.

3. İltizâm: “*Lüzum*” kökünden türetilen bu kelime ise, “*kendi üzerine lazım add etme, birinin tarafını tutma*” (Sami, 2010: 154) anlamlarında olup kinayenin oluşum yolunun adıdır.

Şimdi, hakikatin belâgat kitaplarında verilen terim anlamına bakıldığında şu tanımlar bulunmaktadır: “*Bir lafız, ma`na-yı mâ-vuz`ia-lehinde isti`mâl olur ise hakikatdir*” (Orak, 2013: 270) “*elfâzun delâlet-i vaz`iyyesine hakikat dinür.*” (Ahmed Reşid Rey, 1328: 174) “*hakikat, istilâhda şol bir ma`nâda müsta`mele olan kelimedür ki ol kelime ol ma`nâ için vaz` olındı*” (Ankaravî, 1868: 81), “*elfâzun ma`nâ-yı mevzu`asında isti`mâlleri*” (Manastırlı Mehmed Rifat, 1308: 245), “*hakikat, ma`nâ-yı mevzu`ada müsta`mel elfâza dirler.*” (Süleyman Paşa, 1874: 79), “*hakikat-vaz` olunduğı ma`nâda müsta`mel olan lafızdır*” (Paksoy, 2007: 833), “*bir lafzın tahsis edildiğı mevzûa delaletidir*” (Bilgegil, 1980: 127), “*hakikat, ... bir lafzın başlangıçta ne için konulduysa onu göstermesidir*” (Orak, 2013: 270), “*Sözün konulduğu gerçek anlamda kullanılması*”dır (Saraç, 2010: 103), “*Bir ses bileşiminin başlangıçta yansıttığı, ilk ve asıl kavrama biz temel anlam adını veriyoruz*” (Aksan, 2007: 180).

Görüldüğü üzere, hakikatin kelime anlamı, terim anlamına dayanak oluşturmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, tüm bu tanımları dikkatle incelendiğinde hakiki anlam; sözcüğün akla gelen ilk anlamı ve mutabakat yani karşılıklı anlaşma yoluyla oluşturulmuş, bir toplum tarafından ortak kabule dayanan anlamdır, şeklinde tanımlanabilir.

1. Mecâz

Arapça câz/cevâz/câze² kökünden türetilmiş olan mecâzın kelime anlamı sözlüklerde, “*yol, geçecek yer; hakikatin, gerçeğin zıddıdır*” (Devellioğlu, 2007: 593); “*Ma`nâ-yı hakikîsiyle kullanılmayub münâsebet ve müşâbeheti olan diger bir ma`nâya isti`âreten kullanılan söz, hakikat mukâbili.*” (Sami, 1317: 1290) “*Karşıdan karşıya geçiş; pasaj, geçit; mecaz* (Mutçalı, 1995: 140). Boyunca geçip git-/Ötesine geç-, yol, geçit; mecaz, istiâre, teşbih, alegori; sahte, ikiyüzlü, yüzeysel” (Steingass, 1998: 1174) şekillerindedir.

Mecazi anlam ise, “*bir lafz, ma`nâ-yı mâ-vuz`ialehin gayrında istimal olunmasıdır*” (Orak, 2013: 125); “*bir hayâlün yerine onuñla bir nev` münâsebet ve irtibâti bulunan diger bir hayâl ikâme etmek ve hîç olmazsa yek digeriyle `alâka-dâr iki hayâli zihnde birleştirmekdür.*” (Ahmed Reşid Rey, 1328: 174) “*lafz ki ma`nâ-yı mâ-vuz` lehünden gayrîde isti`mâl olursa bir `alâka için ma`nâ-yı mâ-vuz`lehüñ murâd olmadığı karîne ile bile aña mecâz ta`bîr iderler.*” (Ankaravî, 1867: 81) “*bir lafzuñ mâ-vuz`lehüñ gayrında isti`mâlidür*” (Manastırlı Mehmed Rifat, 1308: 245), “*mecâz, bir ma`nâyı vaz` olunduğı lafzdan lafz-ı ahirin medlulü olan ma`nâ-yı digere nakl itmege dirler.*” (Süleyman Paşa, 1874: 80) “*mecâz, herhangi bir münâsebetle, asıl mânâ (sözlükteki mânâ)sından başka bir mânâda kullanılan ve kendi mânâsında kullanılmasına karine-i mani`a bulunan lafızlardır.*” (Bolelli, 1993: 99) “*lafzın kendisine tahsis olunan mânâ dışındaki bir tasavvura delâleti*” (Bilgegil, 1980: 130) “*Mecaz, bir kelimenin kendi gerçek (temel) anlamı dışında, başka bir anlam için kullanılmasıdır. Mecazda kelime ile o kelimenin gösterdiği anlam arasındaki ilişki hakikatin dışındadır. Bir kelimenin hakiki (gerçek/temel) anlamı değil de mecaz anlamının kastedilmesi için bu iki anlam arasında bir ilişki bulunması lazımdır. Kelimenin hakiki anlamının anlaşılmasına karine-i mâniya adı verilen akla dayalı (aklî) bir engel vardır.*” (Saraç, 2010: 108) “*Bir kavramın kendisiyle herhangi bir bakımdan ilişkili olduğu başka bir kavramın adıyla ifade edilmesine mecaz veya aktarma adı verilir.*” (Coşkun, 2010: 42) “*Bir lafzın bir alaka ve münasebet dolayısıyla vazolunduğı gerçek manasının dışında kullanılmasıdır. O lafzın gerçek manasının anlaşılmasına bir karine mani olur.*” (Muallim Naci, 1996: 117) şekillerinde tanımlanmaktadır. Ahmet Cevdet Paşa ise Belâgat-i Osmaniyye adlı eserinde mecâzın tanımını kinayeye karşılaştırmalı olarak verir ve “*Bir lafz, bila-vaz`bir alakaya mebnî mevzu`lehün gayrı bir ma`nâda müsta`mel olduğı halde eğer mevzulehin iradesine mani karine bulunmaz ise, “kinaye” denilir. Ve ol vechle karîne-i mâni`a bulunur ise, “mecaz” denilir*” (Ahmet Cevdet Paşa, 1323: 115) der.

Birbirine çok yakın anlamda olan bu tanımlar özetlendiğinde şu maddeler oluşmaktadır:

1. Gerçeğin zıddı olan mecâzî anlam, akla gelen ilk, gerçek anlam olmayıp tazammun yoluyla oluşturulan anlamdır.

2. Hakiki anlamın anlaşılmasına engel olan bir karîne-i mâni`a yani engelleyici ipucu bulunmalıdır.

3. Mecâzın alt dallarının belirlenmesinde ise temel unsur bir alakanın olmasıdır. Bu alaka benzerlik ilişkisiyle oluşturulursa isti`âre, benzerlik dışında bir ilişki (küll-cüz, sebebiyet, mahal-hal vb.) ile kurulursa mecâz-ı mürsel adını alır.³

² Şemseddin Sami (1317: 1290), Kâmûs-ı Türkî’de kelimenin kökünü “*cevâz*” olarak gösterirken, M.Kaya Bilgegil (1980: 130), Edebiyat Bilgi ve Teorileri adlı eserinde mecâz kelimesini “*câz*” kökünden türetilmiş mekân ismi olduğunu belirtir ve edebiyat terimi olarak anlamının tecavüz kelimesinin asıl anlamından kaynaklandığına işaret eder. Serdar Mutçalı (1995: 140) ise, El-mu`cemü’l-Arabîyyü’l-hadis adlı, Arapça-Türkçe sözlüğünde “*cevâz*” yanında “*câze*” kökünü de göstermiştir.

³ İleriki bölümlerde bu madde üzerinde tekrar durulacaktır.

Geçmişten günümüze mecaz üzerine yapılmış tasniflere bakıldığında, Sekkâkî'den itibaren bazı farlılıklar olduğu dikkati çekmektedir:

İlk olarak Sekkâkî, “*el-Faslü's-Sânî İlmü'l-Beyân*” ana başlığı altında konuyu, “*el-Aslü'l-evvel: Min ilmi'l-beyân fi'l-keâm fi't-teşbih*”, “*el-Aslü's-sânî: Min İlmî'l beyân fi'l-mecâz-el-faslü's-sâlis*”, “*el-isti'âre*” ve “*el-Aslü's-sâlis: Min İlmî'l-beyân fi'l Kinaye*” şeklinde üç alt başlığa ayırmış teşbih konusunu mecazdan ayrı olarak ele almıştır (Sekkaki, 1407: 329-432).

Sekkâkî'nin eserine telhis yazan ve belagatin sistemleştirilmesinde hemen hemen son noktayı koymuş olan Kazvinî de yine teşbihi farklı bir başlık altında değerlendirmiş ve “*el-Fennü's-sânî İlmü'l-beyân*” ana başlığı altında “*el-Teşbih, el-Hakikatü ve'l-Mecâz ve el-Kinaye*” konularını sıralamış, “*el-Hakikatü ve'l-Mecâz*” başlığını ise kendi içerisinde “*Mecâzü'l-mürsel ve el-İstiâre*” adlarıyla ikiye ayırmıştır (Kazvini, 1275: 628).

Ankaravî, “*Miftâhu'l-belâga ve Misbâhu'l-fesâha*” adlı eserinde “*el-faslü'l evvel*” başlığı altında hakikat ve mecazın tanımlarını yaptıktan sonra mecazı, “*isti'âre*” ve “*mecaz-ı mürsel*” olmak üzere iki alt başlığa ayırmıştır (Ankaravi, 1867: 81-95).

Manastırlı Mehmed Rifat, “*Mecâmi'u'l-edeb*” adlı eserinde “*bâb-ı evvel*” başlığı altında verdiği mecazı, “*mecâz-ı mürsel*” ve “*isti'âre*” başlıkları altında ikiye ayırmıştır (Rifat, 1308: 246-296).

Süleyman Paşa, “*Mebâni'ü'l-inşâ*” adlı eserinin “*hakikat ve mecaz*” başlığı altında mecazı, “*mecâz-ı mürsel*” ve “*isti'âre*” olmak üzere ikiye ayırmıştır (Süleyman Paşa, 1874: 79-100).

Molla Lütfi ise “*Risâle-i Mevlânâ Lütfî*” adlı eserinde mecaz konusuna “*mecaz-ı mürsel*” ve “*isti'âre*” konularını dâhil etmiş, “*teşbih*”i ise beyan konusu içerisinde ayrı bir başlık olarak değerlendirmiştir (Filizok, 2010: 7).

Ahmet Hamdi Şirvanî, “*Belâgat-i Lisân-ı Osmanî*” adlı eserinin beyan başlıklı ikinci bölümüne, ilk olarak “*teşbih*”le başlamış ve “*hakikat ve mecaz*” başlıklı bölümüne ise “*isti'âre*”yi dâhil etmiştir (Orak, 2013: 180).

Ahmet Cevdet Paşa, “*Belâgat-i Osmâniyye*” adlı eserinin “*Turûk-ı İfâde*” adını verdiği ikinci bölümünü, mukaddimenin ardından “1. *Mecâz-ı aklî* 2. *Mecâz-ı mürsel*, 3. *Teşbih*, 4. *İstiare* ve 5. *Kinaye*” şeklinde bir tasnif yapmıştır (Ahmed Cevdet Paşa, 1323: 116).

Said Paşa, “*Mizânü'l Edeb*” adlı çalışmasının “*hakikat ve mecaz beyanındadır*” adlı ikinci faslından sonra, üçüncü faslıda “*isti'âre*”ye yer verir (Aydoğan, 2007: 359-428).

Râduyânî, “*Tercümânü'l-belâga*” adlı eserinde, bir mecaz başlığı vermemekle birlikte eserinin 16. faslına “*istiare*”yi ve 17. faslına “*teşbih*”i yerleştirmiştir (Ateş, 1949: 40-54).

Recâizâde M. Ekrem, “*Ta'lim-i Edebiyat*” adlı eserinde mecazı öncelikle “*mecâz-ı tahayyüli*” ve “*mecâz-ı teblîği*” olmak üzere ikiye ayırmış; daha sonra “*mecâz-ı tahayyüli*” başlığı altına “*isti'âre, isti'âre-i temsiliyye, teşbih, mecaz-ı mürsel, ta'riz ve kinaye, tevriye ve telmih, tezâdd ve mukâbele, edeb-i kelâm, teşhis ve intâk, müşâkele, ihâm ve mübalağa*”yı yerleştirmiştir (Ekrem, 1299: 223).

Mehmed Rifat, “*Mecâmi'ü'l-edeb*” adlı eserinin beyân bölümünde mecaz başlığı altında, birinci başlıkta “*mecâz-ı mürsel*”i, ikinci başlıkta ise “*isti'âre ve teşbih*”i ele alır (Rifat, 1308: 246).

M. A. Yekta Saraç, “*Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*” adlı eserinde “*mecâz-ı mürsel*”i “*mecâz*” başlığının altında değerlendirirken “*isti'âre*”yi ondan ayırmıştır (Saraç, 2010: 110).

M. Kaya Bilgegil, “*Edebiyat Bilgi ve Teorileri*” adlı eserinde, “*mecâz*” başlığının altına “*teşbih, isti'âre ve mecaz-ı mürsel*” konularını almıştır (Bilgegil, 1980: 131).

Nusret Bolelli, “*Belâgat-Arap Edebiyatı Bilgi ve Teorileri*” adlı eserinde konularını “1. *Mecâz*, 2. *İsti'âre*, 3. *Mecâz-ı mürsel*” şeklinde başlıklandırırken mecaz başlığı altında istiare ve mecaz-ı mürseli, mecaz konusuna dâhil ettiğini belirtir (Bolelli, 1993: 101).

Muallim Naci, “*Edebiyat Terimleri-Istilahat-ı Edebiyye*” adlı eserinde, “*mecâz*” başlığı altında “*mecâz-ı mürsel*” konusunu işlerken “*istiare*”yi ayrı bir başlıkta ele alır ve istiarenin mecazla olan bir bağlantısından bahsetmez; ancak onun teşbihin alt dalı olduğunu belirtir (Saraç, 1996: 52-55; 117-120).

Menderes Coşkun, “*Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*” adlı kitabında kesin bir tasnif yapmamakla birlikte “*Mecaz/Aktarmalar*” adını verdiği bölümden sonra, “*teşbih, benzetme; istiare, ödünçleme; mecaz-ı mürsel, ad aktarması*” başlıklarını sıralamıştır (Coşkun, 2010: 41-89).

Genel olarak kinaye konusu, mecazdan ayrı bir başlık altında ele alınırken; teşbih konusunun mecazdan ayrımı, incelenen 17 eserin beşinde belirsiz, dördünde aynı başlık altında, sekizinde ise ayrı başlık altında değerlendirilmiştir. Burada teşbih konusunun mecaz konusuna dâhil edilmemesi gerekir. Zira teşbihte lafızların delaleti mutabakat yoluyla oluşturulmaktadır. Bu bir örnekle açıklanacak olursa; Ahmed

Hamdi Şirvânî'nin "Belâgat-i Lisân-ı Osmânî" adlı eserinde verdiği "Bekir Ağa, aslan gibi cesurdur" (Orak, 2013, 117) örneğinde görüldüğü gibi her kelime kendi hakiki anlamında kullanılmıştır:

Tablo 1: Teşbihe bir örnek

Bekir	Kişi adı
Ağa	Unvan sıfatı
Aslan	Yırtıcı bir hayvan türünün adı
Gibi	Benzetme edatı
Cesurdur	Adlaşmış sıfat

Teşbihte kelimeler kendi anlamının dışına çıkmaz. Sadece Bekir Ağa, cesareti bakımından aslana benzetilmiş ve herhangi bir kelimenin anlamı, diğeri üzerine yüklenmemiştir. Ancak bu örnek yerine, sadece aslan kelimesi kullanıldığında, bu kelime Bekir Ağa'nın hangi yönden aslan gibi olduğunu bünyesinde barındırır ve aslan kelimesi, artık bağlam içerisindeki bir karine-i mani'a dolayısıyla kendi anlamında kullanılmaktan çıkar ve yeni, hayali bir anlam yüklenir. Bu sebeple teşbihte kelimeler esas anlamlarındayken, teşbihin alt dalı olan isti'âre, mecaz konusuna dâhil edilir. Teşbihin mecâz ile ilişkisi, isti'ârenin benzerlik ilgisiyle oluşturulmasındandır.

1.1. Mecâz-ı Mürsel

Mürsel kelimesinin anlamı, "serbest" (Durmuş, 2003: 219)'tir. Bu serbest anlamı, isti'âre, teşbihe bağımlıyken; mecâz-ı mürselde böyle bir bağlılıktan söz edilememesinden ileri gelmektedir. Edebiyat terimi olarak anlamı ise, belâgat kitaplarında şu şekillerde geçmektedir:

"Mecâz-ı mürsel ma'nâ-yı mevzû'lehüñ irâdesine mâni' karîne oldığı hâlde müşâbehetden başka bir 'alâkaya mebnî ma'nâ-yı mevzû'lehüñ gayrisinde müsta'mel olan lafzdur." (Ahmed Cevdet Paşa, 1323: 119)

"Bir kelimeyi ma'nâ-yı hakîkatden ma'nâ-yı mecâzîye nakl için iki ma'nâ arasında bir münâsebet ve 'alâka bulunması şart olub eger ol münâsebet ve 'alâka teşbihüñ gayrı bir şey olursa ol mecâza "mecâz-ı mürsel" dinür." (Mehmed Rifat, 1308: 246)

"Kelimeyi ma'nâ-yı hakîkatden ma'nâ-yı mecâzîye nakl için iki ma'nâ arasında münâsebet ve 'alâka bulunması şart olub 'alâka teşbihüñ gayrı olur ise mecâz-ı mürsel dimekdir." (Süleyman Paşa, 1874: 80)

"'Alâka-i temâsilden başka bir münâsebetle bir fikr veyâ hayâle diger bir fikr ve hayâlüñ yerine ikâme itmekle "mecâz-ı mürsel" yapılmış olur." (Ahmed Reşid Rey, 1328: 245)

"Mecâz-ı mürsel oldur ki vech-i şebih ve müşâbehet olmaksızın ma'nâ-yı mecâzî ile ma'nâ-yı hakîkî arasında 'alâka tamâm ola." (Ankaravî, 1867: 84)

"Mecâz-ı mürsel, kelimâtı ma'nâ-yı hakîkîlerinüñ gayrîde isti'mâlden hâsıl olur ise de bunda ma'nâ-yı hakîkî ile ma'nâ-yı mecâzî arasında vücûdî lâzım olan münâsebet müşâbehetüñ gayrı birtakım 'alâkâlardur." (Ekrem, 1299: 262)

"Mecâz-ı mürsel, bir lafzın -gerçek manasının murad olunmasına mani bir karinenin bulunması kaydıyla teşbih dışındaki alâkalar ile vaz olunduğu mananın dışında kullanılmasındır." (Muallim Naci, 1996: 118)

"Alakası (hakikî mânâdan mecâzî mânâyâ geçmeye sebep olan ilişki), teşbihden başka bir şey olan mecâzlara "mecâz-ı mürsel" denilir." (Bolelli, 1993: 112)

"Bir nesne veya kavramın, benzetme dışında herhangi bir bakımdan ilişkili olduğu bir kavramın adıyla anılmasına mürsel mecaz (mecaz-ı mürsel) denir" (Coşkun, 2010: 84).

"Bir sözün, arada gerçek mânâsını düşünmeğe bir engel bulunmak şartıyla, benzerlik dışında tam bir ilgi yüzünden, kendi mânâsı dışında kullanılmasına mürsel mecâz derler." (Bilgegil, 1980: 169)

Mecâz-ı mürselin tanımı Ahmed Hamdi Şirvani de ise şu şekilde geçmektedir: "Alâka-i muşâhhağa da ma'nâ-yı mecâzî ile ma'nâ-yı hakîkî beyninde müşâbehetin gayrı olur ise mecâz-ı mürsel denir." (Orak, 2013: 275)

"Bir kavramın, kendisi kullanılmadan, ilgili, bağlantılı olduğu bir başka kavramla, bir başka göstergeyle dile getirilmesi." (Aksan, 2009: 188)

"Mecaz-ı mürsel şu üç şartla gerçekleşir: a) kelimenin gerçek anlamı dışındaki bir anlam kastedilmeli; b) gerçek anlam ile mecâzî anlam arasında -benzerlik dışında- bir ilgi bulunmalı; c) gerçek anlamın anlaşılmasına bir engel (karîne-i mâniâ) bulunmalıdır." (Saraç, 2010: 110).

Tanımlar birleştirildiğinde, Saraç'ın yaptığı tanıma yakın bir tanım ortaya çıkmaktadır. Mecaz-ı mürsel ile isti'ârenin benzeyen ve ayrılan noktaları ise şu şekidedir: Mecâz-ı mürsel (/metonymy/ad aktarması) için yapılan mecaz tanımının üzerine, bir de alakadan bahsedilmesi gerekir. İsti'âre ile mecâz-ı mürselin ortak noktaları, ikisinin de mecâzî anlam taşıması ve eksiltme yoluyla oluşturulmalarıdır. Ayrılan

noktaları ise isti'ârede alaka benzerlik üzerine kurulurken, mecâz-ı mürselde bunun dışında başka ilgilerle kurulur. Bu ilgiler için öncelikle eserlerde verilen başlıklara bakıldığında şöyle bir görünüm arz etmektedir:⁴

Mecaz konusu, belagat kitaplarında genel olarak mecâz-ı aklî ve mecâz-ı lügavî olarak ikiye ayrılmıştır. Bu çalışmada üzerinde durulacak olan, bu iki başlıktan mecâz-ı lügavîdir. Zira mecâzi aklî konusunda eserlerde ortak bir anlayış dikkati çekerken, mecâz-ı lügavî konusunda ayrımlar vardır:

Ankaravî, mecâz-ı mürsel konusunu kendi içerisinde on alt başlığa ayırmıştır. Bunlar; “Cüz’iyet, mazhariyet, külliyyet, sebebiyyet, müsebbebiyyet, kevniiyyet, evveliiyyet, mahal, hall, âlet” ilgileridir (Ankaravi, 1867: 84-87).

Manastırlı Mehmed Rıfat, “Mecâmi‘u’l-edeb” adlı eserinde mecâz-ı mürseli on alt başlığa ayırmış ve şöyle adlandırmıştır: “Külliiyyet ve cüz’iyet, sebebiyyet, hulûl, umûm ve husûs, masdariyyet, mâzî, istikbâl, âliyyet, hazfiyyet, isnâd” (Rıfat, 1308: 246-256).

Süleyman Paşa eserinde mecâz-ı mürsel konusunu 12 alt başlığa ayırarak incelemiştir. Bunlar, “külliyyet, cüz’iyet, masdariyyet, sebebiyyet, müsebbebiyyet, hall, mahal, isnâd, mâzî, istikbâl, âlet, hazfiyyet” ilgileridir (Süleyman Paşa, 1874: 81-86).

Ahmed Reşid, “Nazariyât-ı Edebiyye” adlı eserinde mecâz-ı mürseli dört alt başlığa ayırmış ve şu ilişki türlerini vermiştir: “Cüz’iyet ve külliyyet, hâliyyet ve mahaliyyet, sebebiyyet ve müsebbebiyyet, lazımiyyet ve melzumiyyet” (Ahmed Reşid Rey, 1328: 245-249).

Recâzâde M. Ekrem, mecâz-ı mürseldeki ilgilerin sayısının 25-30’a kadar çıkabileceğini belirttiğinden sonra kendi tasnifini beş başlık üzerine düzenlemiştir: Cüz’iyet-külliiyyet, hâliyyet-mahalliyyet, sebebiyyet-müsebbebiyyet, umûmiyyet-husûsiyyet, lâzımiyyet-melzûmiyyet⁵ (Ekrem, 1299: 262).

Muallim Naci, mecâz-ı lügavîyi dokuz alt dala ayırmış ve isimlerini şu şekilde belirtmiştir: “Âliyyet, mazhariyyet, hulûl, sebebiyyet, cüz’iyet, umum-husus, itlâk, kevniiyyet, evveliiyyet” (Naci, 1996: 119).

Nusret Bolelli, mecâz-ı mürsel konusunu kendi içinde sekize ayırmıştır ve şu başlıkları vermiştir: “Sebebiyyet ilgisi, müsebbebiyyet ilgisi, cüz’iyet ilgisi, külliyyet ilgisi, kevniiyyet ilgisi, evveliiyyet ilgisi, hülûl ilgisi, hâlii ilgisi” (Bolelli, 1993: 112).

M. Kaya Bilgegil, mecâz-ı mürsel konusunu 11 alt başlık hâlinde incelemiş ve şu alt başlıkları vermiştir: “Cüz’iyet-külliiyyet ilgisi, sebebiyyet ilgisi, hülûl ilgisi, umûm-husûs ilgisi, masdariyyet ilgisi, mazhariyyet ilgisi, lâzımiyyet-melzûmiyyet ilgisi, kevniiyyet ilgisi, evveliiyyet ilgisi, âliyyet ilgisi, hazf ilgisi, isnâd ilgisi” (Bilgegil, 1980: 169).

Ahmed Cevdet Paşa, mecâz-ı mürsel konusunu dokuz alt başlık halinde incelemiş ve şu alt başlıkları vermiştir: “Âliyyet, mazhariyyet, hulûl, sebebiyyet, cüz’iyet, umûm, itlâk, kevniiyyet, evveliiyyet” (Ahmet Cevdet Paşa, 1323: 119).

Ahmed Hamdi Şirvânî, mecâz-ı mürsel konusunu dokuz alt başlık halinde incelemiş ve şu alt başlıkları vermiştir: “Âliyyet, mazhariyyet, hulûl, sebebiyyet, cüz’iyet, umûm, itlâk, kevniiyyet, evveliiyyet, zıtlık, müşâbehet, lüzûm” (Orak, 2013: 275-277).

Menderes Coşkun, mecâz-ı mürsel konusunu sekiz alt başlık halinde incelemiş ve ilgi sayıları artırılabilir dediği mürsel mecâzı, şu alt başlıklara göre tasnif etmiştir: “Zaman ilgisi; mekân veya mahal ilgisi; parça (cüz’iyet) ilgisi; bütünlük (külliyyet) ilgisi; araç, âlet ve sebep ilgisi; sembol ilgisi; umumiyet, genellik ilgisi; kevniiyyet, özellik, evveliiyyet ve sonuç ilgisi” (Coşkun, 2010: 84-87).

M. A. Yekta Saraç, lügavî mecaz başlığı altında verdiği mecaz-ı mürseli yedi alt başlığa ayırmıştır: “Bütün-parça ilişkisi (cüz’iyet- külliyyet), mahal ilgisi, sebep-sonuç ilişkisi, genel-anlam-özel anlam (umum-husus) ilişkisi, mazhariyyet ilişkisi, âlet olma ilgisi, öncelik-sonralık ilişkisi” (Saraç, 2010: 110-112).

Tüm bu tasniflerin tanım ve örnekleri incelendiğinde şöyle bir tablo çıkmaktadır:

⁴ Bu bölüme, Râdûyânî’nin eserinde mecâz-ı mürsel konusu bulunmaması dolayısıyla eklenememiştir.

⁵ Lazımiyyet-melzumiyyet ilgisine “kinâye-i ‘âdiye” yahut “alâka-i istilzâm” da denilebileceğini belirtmiştir (Ekrem, 1299: 262).

Tablo 2: Mecâz-ı mürselin tasnifi

Cüz'iyet-Külliyet, Umum-Husus, Parça-Bütün, Zaman İlgisi, Sembol İlgisi
Masdariyyet, Mazhariyyet
Sebebiyyet-Müsebbebiyyet, Sebep-Sonuç
Kevniyyet-Evveliyyet, Mazi-İstikbal, Öncelik-Sonralık
Hall-Mahal, Hulûl, Hazfiyyet
Lazımıyyet-Melzumıyyet
Aliyyet, Alet
İsnad
İtlak
Zıtlık
Müşâbehet

Zira örneklendirildiğinde, Menderes Coşkun (2010: 86), eserinde sembol ilgisi başlığı altında "Fenerbahçe" yerine "kanarya" denmesi örneğini vermiştir. Oysa buradaki kanarya kelimesi takımın formasındaki sarı renkten ileri gelmektedir. Bu sebeple sembol ilgisi yerine rengin söylenerek takımın kastedilmesiyle cüz'iyet-külliyet ilişkisi kurulmuştur, denilebilir. Yahut M. Kaya Bilgegil (1980: 173)'in karıştırıldığını belirterek verdiği masdariyet ve mazhariyet başlıkları altındaki "birçok adam onun eline bakıyor" ibaresinde geçen "el" kelimesinin masdariyette "nimet, atâ, ihsan", mazhariyyet başlığı altında ise "güç, kudret, kuvvet" anlamlarına geldiğini belirtmiş; ancak burada örnek ve tanımdaki eksiklik nedeniyle bir ayırım görülememiş bu sebeple iki başlık birleştirilmiştir.

1.2. İsti'âre

Arapça bir kelime olup "ayn, vav, ra" seslerinden türetilmiş olan istiârenin (metaphore/deyim aktarması) kelime anlamı, "ödünc almak" (Sami, 2010: 101)'tir. İsti'ârenin tanımı ise şu şekildedir:

"İsti'âre, müşebbehün bihi müşebbehde isti'mâl eylemekdür." (Ankaravi, 1876: 87) "Ma'nâ-yı hakîkî ile ma'nâ-yı mecâzî arasında vücûdına ihtiyâc görünen 'alâka-i müşâbehet kabîlinden olur ise aña isti'âre dirler." (Süleyman Paşa, 1874: 85) "Ma'nâ-yı hakîkî ile ma'nâ-yı mecâzî arasında vücûdına ihtiyâc görünen 'alâka-i müşâbehet kabîlinden olur ise aña isti'âre dirler." (M. Rifat, 1308: 256) "İsti'âre" müşâbehet 'alâkasıyla ve karîne-i mâni'a ile ma'nâ-yı mevzû' ileyhüñ gayrîde müsta'mel olan lafzdur." (Ahmet Cevdet Paşa, 1323: 133). "İsti'âre ta'rîf-i müsta'meline göre bir lafzuñ ma'nâ-yı hakîkîsine terk ile oña müşâbeheti olan diger bir ma'nâ i'âresi dimekdür." (Ahmed Reşid Rey, 1328: 186) İsti'âre konusunda üç tanım yapan Ekrem, son tanımını şöyle yapmıştır, "İsti'âre bir lafzuñ ma'nâ-yı hakîkîsinden şarf-ı nazarla aña diger bir ma'nâ virmekdür ki bu ma'nâ-yı digerüñ o lafza muvâfık düşmesi ancak zihnde vücûd bulan bir müşâbehet 'alâkasıdır." (Ekrem, 1299: 225) "Bir kelimeye aralarındaki benzerlik alakası dolayısıyla lügat/temel anlamının dışında yeni bir anlam vermektir." (Saraç, 2010: 118). "Bir lafzı benzerlik alakası dolayısıyla hakiki manasının dışında kullanmaktır." (Muallim Naci, 1996: 52) "Hakiki mana ile mecâzî mana arasındaki alaka (münasebet), benzerlik ise, böyle bir mecaza isti'âre denilir." (Bolelli, 1993: 102). "İsti'âre ekseriyâ mütekelimin fi'li olan müşebbehün-bihiñ ismini müşebbehde edât-ı teşbîh muzmer olunarak isti'mâl etmege derler." (Orak, 2013: 281) "Bir kavramın herhangi bir bakımdan benzediği başka bir kavramla adlandırılmasına istiâre (ödüncleme) denir." (Coşkun, 2010: 65) "Arada bir engel karîne (karîne- mâni'a) bulunmak şartıyla, bir sözü, benzerlik ilgisiyle kendi manası dışında kullanmak, istiâre adını alır." (Bilgegil, 1980: 154)

Tanımlardan yola çıkıldığında yapılacak tespit şu şekilde olacaktır: Kelime anlamı, terim anlamına dayanak oluşturan istiârenin oluşabilmesi için şu üç şartın bulunması lazımdır:

1. Kelimenin hakiki anlamı kastedilmemeli ve bunun için bir engel (karîne-i mâniâ) olmalı.
2. Kelimede benzerlik alakası kurulmalıdır.

İstiâre konusunda yapılmış olan tasniflere bakıldığında ise; Râdüyânî, istiâre konusunun tanımı verdikten sonra konuyu herhangi bir alt başlığa ayırmamış, örneklerini vermiştir (Ateş, 1949: 40).

Ankaravî, istiâre konusunu dörde ayırdıktan sonra şu isimleri vermiştir: "İsti'âre-i mekniyye, isti'âre-i mutlaka, isti'âre-i mücerrede, isti'âre-i müreşşaha" (Ankaravi, 1867: 87).

Ahmed Reşid Rey, istiâre konusunu ikiye ayırıp "isti'âre-i muşarraha" ve "isti'âre-i mekniyye" bölümlerini incelemiş, daha sonra "isti'âre-i mürekkebe/mecâz-ı mürekkeb" başlığını vermiştir (Rey, 1328: 186).

Recâizâde M. Ekrem, “*isti’âre-i temsiliyye yâhûd mecâz-ı mürekkeb*” başlığından önce *isti’ârenin* nasıl olması ve olmaması konusu üzerinde uzunca durduktan sonra, “*isti’âre-i âdiyye*” ve “*isti’âre-i temsiliyye*” arasındaki farkları da belirtmiştir (Ekrem, 1299: 262).

Mehmed Rifat, *istiâreyi* beş ana başlığa ayırmış ve onlara şu alt başlıkları eklemiştir: “A. *İsti’âre-i müfredde, isti’âre-i mürekkebe; isti’âre-i müfredde isti’âre-i asliyye ve tebe’iyye* üzere ikiye ayrılır. B. *Tarafının veya mülayimlerinin terk-i zikrinden dolayı ikiye ayrılır: 1. İstiâre-i murassaha, istiare-i murassaha-i mutlaka, istiare-i murassaha-i mücerrede, istiare-i murassaha-i müreşşaha. 2. İsti’âre-i mekniyye, isti’âre-i tahayyuliyye. C. Câmî’ itibariyle yani vech-i şebihin âdî ve âlî şeylerden olmasına göre: 1. İsti’âre-i âmiyye/isti’âre-i mübtezele. 2. İstiâre-i garîbe. Ç. Tarafeyn ve câmî’in keyfiyetleri itibariyle de beş alt başlığa ayırmıştır: D. Telmihiyye ve tehkimiiyye” (Rifat, 1308: 256).*

Süleyman Paşa, mecazın alt dalı olan *istiareyi* şu şekilde alt başlıklara ayırmıştır: “1. *İstiâre-i murassaha, a. İstiâre-i mutlaka, İstiâre-i mücerrede, İstiâre-i müreşşaha. 2 İstiâre-i mekniyye 3.İstiâre-i tahayyüliyye 4. İstiâre-i temsiliyyedir*”. (Süleyman Paşa, 1874: 85)

M. Kaya Bilgegil, *istiarenin* çeşitlerini beş ana dala ayırmış ve şu şekilde adlandırmıştır: “A. *Lafzın tek veya birden ziyade oluşuna göre, 1. müfred istiare, a) Açık (musarraha) istiare, b) kapalı (meknî) istiare. 2. mürekkeb veyâ temsîlî istiâre*” başlığının altında herhangi bir alt başlık belirtmemiştir. “B. *Tarafların bir şeyde birleşip birleşmemesine göre istiare çeşitleri: 1. Vifâkî istiare, 2. İnâdî istiare*”. “C. *Taraflara ait mülayimlerin söylenip söylenmemesine göre istiare çeşitleri, 1. Mutlak istiare 2. Mücerred istiare 3. Müreşşah istiare*”. “Ç. *Câmî’in (toplayıcı) açık veya gizli oluşuna göre istiare çeşitleri, 1. Alışılmış istiare, 2. alışılmamış istiare. D. Câmî’in (toplayıcı) taraflarının kavramında yer alıp almayışına göre istiare çeşitleri: 1. Sâde istiare, 2. Süslü istiare*”. “E. *Taraflarla câmî’in (toplayıcının) keyfiyetlerine göre istiare çeşitleri*” bu bölümü keyfiyete göre altı hâl olduğundan bahsetmiştir (Bilgegil, 1980: 159).

M. A. Yekta Saraç da Bilgegil gibi, *istiare* konusunu önce “*müfred istiare*” ve “*mürekkeb istiare*” olarak ikiye ayırmış, daha sonra *müfred istiarenin* altına “*açık istiare (istiare-i musarraha)*” ve “*kapalı istiareyi (istiâre-i mekniyye)*” yerleştirmiştir. *Mürekkeb istiarenin* ise bir alt başlığı olmamakla birlikte tanımı yapılarak örnekleri sıralanmıştır (Saraç, 2010: 118).

İstiarenin yanında ödünçleme terimini de kullanan M. Coşkun, *istiare* çeşitleri başlığı altında şu isimlere yer vermiştir: “*Açık istiare; kapalı istiare; müreşşah istiare, temsîlî istiare, mürekkep istiâre; teşhis, intak⁶; tafsilî istiare ve alegori*” (Coşkun, 2010: 65).

Ahmed Hamdi Şirvânî, konuyu şu şekilde başlıklandırmıştır: “*İstiare-i musarraha ve alt başlıkları olarak mutlaka, mücerrede, muraşşaha; istiare-i mekniyye; istiare-i tahyîliyye; istiâre-i temsiliyye /mecâz-ı mürekkeb*” (Orak, 2013: 284).

Nusret Bolelli, *istiareyi* mana açısından yedi alt başlığa ayırmıştır: “*İsti’âre-i musarraha, isti’âre-i mekniyye, isti’âre-i asliyye, isti’âre-i tebe’iyye (bağlı), müreşşeh isti’âre, mücerred isti’âre, mutlak isti’âre*” (Bolelli, 1993: 102).

Muallim Nâci de *istiareyi* “*istiare-i müfredde*” ve “*istiâre-i mürekkebe*” olarak ikiye ayırmış *istiare-i müfredde* altına şu başlıkları eklemiştir: “*a. istiare-i musarraha, b. İstiare-i mekniyye*” (Naci, 1996: 52).

Tanımlar incelendiğinde, bazı belâgatçilerin konuyu gramatikal açıdan ve tarafların bulunup bulunmamasına göre ele aldıkları; bazılarının ise sadece tarafların varlığını dikkate alarak bir sınıflandırma yaptıkları görülmektedir. Bütün bunlar şematize edildiğinde şöyle bir görünüm arz etmektedir:

⁶ Teşhis ve intak sanatı büyük oranda kapalı istiare yoluyla oluşturulmakla birlikte burada değerlendirilmesi görecelidir. Ayrıca üzerinde durulması gereken bir konu olduğu da malumdur.

Tablo 3: İsti'ârenin Tasnifi

İSTİ'ÂRE		
Tarafların Sayısına Göre		
1. İsti'âre-i müfredde		2. İsti'âre-i mürekkebe
A.İsti'âre-i musarraha	B.İsti'âre-i mekniyye	D.İsti'âre-i temsiliyye/mürekkeb
1.Taraflara Ait Mülayimlerin Söylenip Söylenmemesi Göre: a.Mutlaka b.Mücerrede c.Muraşşaha		
2.Gramatikal Açıdan: a.Asliyye b.Tebe'iyye	C.İsti'âre-i tahyiliyye	
3.Benzetme Yöntünün Açık veya Kapalı Oluşuna Göre: a.mübtezele/âmiye b.hâsiyye/garîbe	4.Tarafların Bir Şeyde Birleşip Birleşmemesine Göre: a.Vifâkî b.Înâdî	

Şekildeki gibi bir tasnif yapılabilir; ancak Ahmed Reşid Rey'in de dediği gibi⁷ isti'âre bir anlam sanatı olduğu için, gramerden evvel isti'âre-i musarraha ve isti'âre-i mekniyye bölümlerine dikkat çekilmelidir.

Sonuç

Mecaz konusu, belagat kitaplarında farklı farklı tasnif edilmiştir. Bu çalışmada, karışıklığa yol açmış olan tasnifler üzerinde durmaya çalışılmış ve bunun için mantık ilminin delalet türlerinden yararlanılmıştır. Daha sonra hakikat konusunun karşısına mecaz konusu konularak, onun hakkında eski belâgat kitaplarında verilen tasnif ve bazı örnekler incelenmiştir. Mecaz konusuna hangi alt başlıklar eklenmeli ve bu alt başlıkların kendi içindeki tasnifleri nasıl yapılmalı, şeklindeki sorulara bir cevap bulmaya çalışılmıştır. Teşbih konusunun mecazın alt başlığı olarak kabul edilip edilmemesi konusunda şunlar söylenebilir: Recâi-zâde Mahmud Ekrem'in de dediği gibi "her bir isti'âre bir teşbihten kısaltmadır" (Ekrem, 1299: 224). Bu sebeple belagat kitaplarında, istiâre konusu öncesinde hep teşbih konusuna yer verilmiştir. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi istiârenin teşbih yoluyla oluşması, teşbihin de mecaz olduğunu göstermez. Doğan Aksan'ın da belirttiği gibi, "teşbih/benzetmeler aktarmaların ilk evresi" olarak kabul edilmelidir (Aksan, 2009: 187). Zira teşbih konusu anlaşılmadan, istiârenin anlaşılması imkânsızdır. Mecâz-ı mürsel konusuna gelindiğinde tasnif konusunda büyük bir karışıklık olduğu ve ilgi sayısının 20'nin üzerine çıkarıldığı, yeni yeni adlandırmaların yapıldığı görülmektedir. Ancak bunlar gereksiz ayrımlardır. Bu durum aynı anlama gelen ilginlerin birleştirilmeyip ayrı ayrı gösterilmesinden ileri gelmektedir. Örnekler incelenirken bu ilginlerin sayısını 11'e indirilerek bir birleştirme yoluna gidilmiştir. Bu durumda şu alt başlıklarla karşılaşılacaktır: 1. Cüz'iyet-Külliyet (/Umum-Husus, Parça-Bütün, Zaman İlgisi, Sembol İlgisi), 2. Masdariyyet (/Mazhariyyet), 3. Sebebiyyet-Müsebbebiyyet (Sebepe-Sonuç), 4. Kevniyyet-Evveliyyet (/Mazi-İstikbal, Öncelik-Sonralık). 5. Hall-Mahal (Hulûl, Hazfiyyet) 6. Lazımiyyet-Melzumiyyet, 7. Aliyyet (/Alet) 8. İsnad, 9. İtlâk, 10. Zıtlık, 11. Müşâbehet. İsti'âre konusuna bakıldığında ise belâgatçilerin konunun gramer yapısını da incelemekle birlikte daha çok anlamsal açıdan bir ayrıma vardıkları görülmektedir. Ancak her tasnifte ortak isimler verildiği, mecâz-ı mürsel konusundaki gibi bir kavram karmaşasına mahal verilmediği de dikkati çekmektedir. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi bu çalışmada da öncelik isti'âre-i musarraha ve mekniyye konularına ayrılmış; Ahmed Reşid'in eserinde verdiği açıklamalara katılmıştır. Mecaz konusunun kendi içinde ve alt başlıklarında bu kadar farklı tasniflere gidilmesi yerine örneklerin birliğinden yola çıkılarak ortak bir paydada buluşulması gerekmektedir. Beyan konusunda önemli olan, bir ibareyi farklı şekillerde ifade edebilmek olduğundan bu tasniflerin belirlenerek uygulanması şarttır.

⁷ 'İlm-i beyâna müte'allik kitâblarda isti'âre birçok envâ'a taksim edilmişse de bu taksimât hem bî-esâs hem fâ'idesüzdür. (Ahmed Reşid Rey, 1328: 190)

KAYNAKÇA

- Ahmed Cevdet Paşa (1323). *Belâgat-i Osmaniyye*, İstanbul: Şirket-i Mertebiyye Matbaası.
- Ahmed Reşid Rey (1328). *Nazariyat-ı Edebiyye*, (1.cilt), İstanbul: Matbaa-i Canik Osmanlı Şirketi.
- AKSAN, Doğan (2009). *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BİLGİLİ, M. Kaya (1980). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- COŞKUN, Menderes (2010). *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- DAĞLAR, Abdülkadir (2007). "Hacı İbrahim Efendi'nin Şerh-i Belagat'ı (Metin)", *Turkish Studies, International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 2/4, s. 321-370.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (24. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- ERÜNSAL, İsmail (1988). "Muidi'nin Miftahu't-Teşbih'i", İstanbul: Osmanlı Araştırmaları, S. VII-VIII, s. 215-371.
- Es-Sekkaki (1348). *Miftahu'l-ulum*, Kahire: El-Matbaatü'l-Meymeniyye.
- GÜRBÜZ, Faruk (2008). "Mecaz Kapsamındaki Anlamlar ve Bu Anlamlar Arasındaki İnce Ayrıntılar", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 10, s. 2: 197-212.
- İsmail Ankaravî (1867). *Miftahu'l-belâga ve misbahu'l-fesâha*, İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası.
- Mehmed Rifat (1308). *Mecâmiu'l-edeb*, 10 kitap, İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Muallim Naci (1996). *Istilahât-ı Edebiyye*, İstanbul: Risale Yayınları.
- Muhammed b. Ömer er-Râdüyânî (1949). *Kitab Tercümânü'l-Belâga* (Neş: Ahmed Ateş), İstanbul: İbrahim Horoz Basmevi.
- MUTÇALI, Serdar (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- BOLELLİ, Nusret (1993). *Belagat-Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- ÖNER, Necati (1991). *Klasik Mantık*, (Altıncı Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basmevi.
- Recâizâde M. Ekrem (1299). *Ta'lim-i Edebiyat*, İstanbul: Mihran Matbaası.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2009). *Klâsik Edebiyat Bilgisi-Belâgat*, İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- STEİNGASS, Francis (1998). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, 2. Edition. Beirut, Lebanon: Library du Liban Publishers.
- Süleyman Paşa (1874). *Mebâni 'ü'l-inşa*, İstanbul: Mekteb-i Fünun-i Harbiye-yi Hazret-i Şahane Matbaası.
- Şemseddin Sami (1317). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: İkdâm Matbaası.
- ŞENÖDEYİCİ, Özer (2005). "Türk Dilinde Mecaz-ı Mürsel", *TDAY Belleten*, S. II, s. 119-133.
- Tâhirü'l-Mevlevî (1994). *Edebiyat Lügati*, (Neş. Kemal Edib Kürkçüoğlu). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- TANYILDIZ, Ahmet (2012) "Klasik Belagat Geleneğinin Son Örneği: Def'u'l-Mesalib Fi Edebi's-Şa'ir Ve'l-Katib", *Ordu Üniversitesi, Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu*. (Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu Anısına).
- TOLASA, Harun (1981). "18. Yüzyılda Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü: Müstakimzade'nin Istilahâtü's-Şi'riyyesi", *Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, s. 221-229.
- TOLASA, Harun (1986). "18. Yüzyılda Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü II", *TDED*, S. XXIV-XXV, s.36-79.
- YILMAZ, Fetullah (2016). "Mutabakat, Tazammun ve İltizam Delâletlerinin Kökeni ve Fıkıh Usûlüne Girişi", *Usûl: İslam Araştırmaları*, S. 26, ss. 101-136.
- YILMAZ ORAK, Kadriye (2013). *Belâgat Geleneğimiz ve Belâgat-i Lisân-ı Osmânî*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- (2012) "Belagatin Felsefi Temeli: Mantık", *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri*, Adana: Çukurova Üniversitesi, s. 224-227.